

2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality>.

6. Радчук В. Захід є захід, а схід є схід... Про ціну буквализму й домислу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.universum.lviv.ua/archive/journal/2004/radch_5_06.html

7. Седнева Н.О. Регулювання мовних питань в Україні та Європейська хартія регіональних мов чи мов меншин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npchdu/Politology/2006_27/27-30.pdf

8. Експертний висновок про відповідність зобов'язанням України в рамках ради Європи проекту Закону «Про регіональні мови та мови меншин», реєстраційний № 1072, підготовлений Секретаріатом Комітету з питань європейської інтеграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: comeuoint.rada.gov.ua/komevroit/doccatalog/document.

9. Бестерс-Дільгер Ю. Сильні та слабкі сторони Європейської Хартії регіональних або міноритарних мов: західноєвропейський досвід // Мовознавство. – 2010. – № 1. – С. 94-99.

Надійшла до редакції 26.12.2011

ВОЛОШИНА Ю.В., здобувач

(Національна академія внутрішніх справ)

УДК 343.31

НАЦІОНАЛЬНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ: ПРАВОВІ ПИТАННЯ РОЗУМІННЯ

Визначено правову природу та етапи розвитку складного феномена «національний суверенітет». Проведено глибокий аналіз цього поняття та відображено правові питання його розуміння в контексті видозміни через трансформаційні державницькі процеси.

Ключові слова: суверенітет, держава, чинне законодавство.

Определяются правовая природа и этапы развития сложного феномена «национальный суверенитет». Проводится глубокий анализ этого понятия и отображаются правовые вопросы его понимания в контексте видоизменения вследствие трансформационных государственных процессов.

Ключевые слова: суверенитет, государство, действующее законодательство.

The article defined the legal nature and stages of development of complex phenomenal events of "national sovereignty". In-depth analysis of this concept and provides the legal issues in the context of his understanding of the modifications due to the transformation of government processes.

Keywords: sovereignty, state, current legislation.

Інститут суверенітету є одним з фундаментальних правових комплексів теорій державницького будівництва та етнодержавознавства. Проблеми суверенітету, його генези, види, форми складні теоретично, методологічно та досить гостро розглядаються у правовій та політичній сферах, причому основними труднощами на сьогоднішній день є те, що в юристів і політиків є серйозні розходження в поняттях [1, с. 26]

Серед сучасних науковців політичної сфери сьогодні різко зростає критика традиційного суверенітету. Вони стверджують, що визнавати держави суверенними так само, як п'ятдесят років тому, є ігноруванням дійсності. Зростання взаємозалежності, ознакою якої є глобалізація, ставить питання про уточнення цього поняття.

На думку О. Кустарьова, державний суверенітет є центральним поняттям як для ранньої, так і для нової теорії держави. Наповнення його змісту пов'язане з першим систематичним розвитком поняття держави в юридичній та політичній теорії і практиці. Суверенітет – це джерело закону. У той самий час суверенітет означає єдність суб'єктів влади, що протиставляється безлічі інших держав. Отже, суверенітет існував, декларуючи свою неподільність і партикулярність [2, с. 160].

Р. Хаас вважає, що повна монополія влади, якою суверенні держави володіли раніше, поступово зникає. Тому суверенітет повинен бути не абсолютним, а умовним, навіть договірним [3, с. 18].

Разом з цим окремі дослідження теоретико-правового аспекту розуміння та забезпечення національного суверенітету, незважаючи на його актуальність, проводилися мало, що є істотною прогалиною в даній сфері наукових досліджень суверенітету. В той же час детальна роз-

робленість багатьох напрямків зазначеної проблеми дозволяє сформувавши та виробити системний, ефективний методологічний інструментарій її вивчення. Тож спробуємо розглянути основні правові проблеми розуміння цієї складної категорії – національний суверенітет.

З огляду на джерельну базу легко встановити, що істотний вплив на трактування суверенітету зробили дослідження таких класиків політико-правової думки, як Ж. Боден, Г. Гроцій, Т. Гоббс, Ф. Гізо, Дж. Локк, Н. Макіавеллі, Ж. Марітен, Ж. де Местр, Ж.-Ж. Руссо, які і визначили основні методологічні принципи його вивчення.

Ідея національного суверенітету розвивалася в напрямку поступової її юридикації. Надання суверенітету юридичних рис призвело до того, що саме це поняття почало ототожнюватись з окремим правом чи сукупністю певних прав.

Національний суверенітет – це не саме право, а певна специфічна властивість суб'єкта, яка є умовою, підставою виникнення відповідних прав. Існує безпосередній зв'язок між юридичною категорією «правосуб'єктність» та політико-правовою категорією «суверенність». Стосовно таких специфічних суб'єктів права, як народ, нація можна сказати, що уособленням їхньої правосуб'єктності є саме суверенітет [4, с. 444].

З цього положення випливає дуже важливий висновок про невідчужуваність суверенітету. Передати, делегувати можна права, а не саму здатність їх мати чи реалізовувати. Тому, наприклад, насильницький захват певної території або введення певних обмежень щодо неї не позбавляє її суверенітету в сенсі її правосуб'єктності. Міжнародне право повинне мати відповідні механізми для забезпечення відновлення суверенних прав, які впливають з правосуб'єктності народу та нації.

Необхідно також розкрити співвідношення понять «суверенне право» та «суб'єктивне право». Суверенне право – це право верховне, виключне, що належить відповідному суб'єкту і не належить нікому іншому. В окремих випадках суверенні права можуть делегуватись іншим суб'єктам, але їхній носій зберігає стосовно них верховенство. Суб'єктивне право – це певна юридично закріплена та гарантована можливість поведінки, що належить тій чи іншій особі. Суб'єктивні права мають всі суб'єкти права. Одне й те ж саме суб'єктивне право може належати одночасно багатьом суб'єктам.

На основі аналізу чинного законодавства України та інших країн, міжнародних документів можна розкрити виключні (суверенні) права народу та нації, з них до основних належать:

- право визначати і змінювати конституційний лад. Право законотворчості народ делегує парламенту, але визначати основні засади суспільного життя, структуру державного механізму та основні принципи його функціонування повинен він сам. У зв'язку з цим задля реального забезпечення реалізації суверенітету народу необхідно, щоб Конституція та деякі інші конституційні закони (наприклад, закони про вибори народних депутатів та президента) обов'язково виносились на референдум з попереднім всенародним обговоренням, оскільки народ самостійно повинен визначати базові підвалини свого політико-правового існування та давати згоду на їх зміну;

- право на законні форми протесту, яке є сучасною трансформацією права народу на повстання. У багатьох країнах право на повстання є конституційно гарантованою можливістю громадян. В Україні таке право не зафіксоване. Згідно з Конституцією України, громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації (ст. 39);

- право змінювати територію власної держави. Аналіз тексту статті 73 Основного Закону свідчить про те, що це право належить тільки народові України. На відміну від інших суверенних прав народу, які він може реалізовувати безпосередньо в односторонньому порядку, змінювати державну територію можна тільки за взаємною згодою усіх сусідніх держав, територія яких змінюється;

- право на володіння, користування і розпорядження національним багатством, до якого слід віднести землю, надра, повітряний простір, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах власної території, економічний та науково-технічний потенціал народу;

- право первинної легітимації влади – формування складу органів державної влади та органів місцевого самоврядування, яке реалізується шляхом виборів [5, с. 11].

До найважливіших, визначальних прав нації необхідно віднести насамперед право нації на самовизначення та право на збереження і розвиток національної мови.

Право нації на самовизначення відображає рівень самостійності нації, її потенційну та фактичну суб'єктність, яку вона може реалізувати як шляхом створення суверенної держави, так і у формі регіональної або культурно-національної автономії. Саме в тому, як намагається реалізувати нація це право, яке місце в цьому процесі займають права і свободи людини, виявляється рівень її політичної і правової зрілості. Друге право визначає національну самобутність та є основою національної культури, втіленням національного менталітету. Визначення статусу національної мови є також досить важливим як політичним, так і правовим питанням, оскільки воно тягне за собою безліч проблем (мова законодавства та діловодства, доступність освіти, реалізація права на отримання достовірної інформації про події та процеси, що відбуваються в державі та світі, відчуття захищеності і причетності окремих націй до державотворення тощо) [6; 7. с. 13-14].

Усі інші права нації так чи інакше впливають з цих двох базових прав.

Від прав нації як колективного суб'єкта потрібно відрізнити національні права, які слід розглядати як фундаментальні права людини. До таких прав необхідно віднести перш за все право на вільну національну самоідентифікацію та право на захист від дискримінації за національною ознакою.

Національний чинник у правовому регулюванні суспільних відносин на підставі аналізу міжнародних відносин та практики правового регулювання в інших державах світу дає можливість зробити висновок, що необхідність врахування національного чинника в правовому регулюванні ідеї суверенітету нації зумовлена такими причинами:

- а) накопиченням історичних образ та історичної несправедливості щодо окремих національних спільнот;
- б) наслідками примусової асиміляції;
- в) необхідністю відновлення історичної справедливості, поновлення прав депортованих та їх нащадків;
- г) втратою значною частиною суспільства духовно-ціннісних орієнтирів;
- г) відсутністю достатніх можливостей для вільного національно-культурного розвитку окремої особи та окремих спільнот;
- д) проявами упередженого ставлення до представників окремих національних спільнот, міжнаціональної напруженості, ксенофобії;
- е) порушеннями прав окремих осіб за національною ознакою;
- є) відсутністю рівноправного діалогу між різними національними спільнотами.

Необхідність врахування національного чинника у правовому регулюванні безпосередньо пов'язана з побудовою в Україні правової держави, оскільки її обов'язковою ознакою є реальне правове забезпечення та захист прав не лише особи, а й окремих національно-етнічних спільнот (тобто і національних меншин, і титульної нації), забезпечення рівноправності громадян, які належать до різних національно-етнічних спільнот, створення додаткових правових механізмів, які, з одного боку, стали б на заваді проявам ксенофобії, дискримінації за національною ознакою, порушень прав людини на національно-етнічному ґрунті, а з другого – сприяли б порозумінню між представниками різних національно-етнічних спільнот і одночасно стимулювали б подолання упередженого ставлення до окремих національно-етнічних спільнот та стереотипів мислення, створення атмосфери взаємної поваги, довіри, толерантності, взаємного шанобливого ставлення, розширення контактів між ними, розвиток співпраці, формування єдиної політичної української нації.

З огляду на вищевикладене є доречним зазначити про стан національного самовизначення в українській державі. У сучасних умовах національно-культурне відродження України розвивається складно та суперечливо. Існує ряд міркувань українських учених-істориків, етнологів щодо змісту сучасного суверенітету, національної політики української держави. Можна виділити такі моменти. По-перше, українську державу треба будувати як державу української нації. Тут зміст нації розглядається як співдружність людей різних національностей в одній державі. Корінна («титульна», бо дасть ім'я державі) нація опікає кількісно невеликі етнічні групи, беручи їх під свій захист. По-друге, від української нації багато в чому залежить етнокультурний і правовий розвиток національних груп. Яким в Україні буде ставлення до національних груп, таким же може бути ставлення до українців, розсіяних по всьому світу, до України як демократичної держави. По-третє, для консолідації суспільства з метою об'єднання етнічних груп, які

живуть в Україні, необхідна єдність національної самосвідомості, національних символів і національних ідей. По-четверте, дотримання у сфері національних відносин принципів пріоритетності прав і свобод людини та громадянина, нерозривності прав людини та національностей, орієнтація на національні та на загальнолюдські цінності. По-п'яте, головний механізм вирішення міжнародних конфліктів – держава, яка через систему законів забезпечує стабільність, гармонійний розвиток суспільства. Усе залежить лише від спрямування правової системи, адже держава може виступати не тільки гарантом стабільності, але й однією з найважливіших причин виникнення конфліктів, у тому числі і міжнародних.

Отже, досягнення національної згоди в суспільстві, реалізація ідеї національно-культурного відродження народів України і національної державності можливі тільки на основі принципів рівноправності та самовизначення народів, суверенітету, демократії і гуманізму. Реалізація таких принципів – суть практичної діяльності української держави.

Список використаної літератури:

1. Зиновьев А.В. Конституционное право: Конспект лекций. – СПб., 1998.
2. Кустарев А. Государственный суверенитет в условиях глобализации. – М., 2006.
3. Халидей Ф. Окончание холодной войны и международные отношения: некоторые аналитические и теоретические выводы // Теория международных отношений на рубеже столетий / Под ред. К. Буса и С. Смита; Пер с англ. – М., 2002. – С. 51-75.
4. Политология: Хрестоматия / Сост.: М.А. Василик, М.С. Вершинин. – М., 2000.
5. Рудик П.А. Комментар до конституційних змін: Навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К., 2009.
6. Всеобщая декларация прав человека: Документ 995_015, ред. від 10.12.1948 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015.
7. Тузмухамедов Р.А. Национальный суверенитет. – М., 1963.

Надійшла до редакції 30.11.2011

СЕЙДОВА А.А., аспірант
(Бакинский государственный университет)

УДК 341.61

РЕШЕНИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО СУДА ООН ПО СПОРАМ О ПРИЗНАНИИ ГОСУДАРСТВЕННОГО СУВЕРЕНИТЕТА В ОТНОШЕНИИ ТЕРРИТОРИИ

Стаття присвячена аналізу деяких рішень Міжнародного Суду ООН з територіальних спорів. Автор підкреслює значущість понять «територія» та «територіальний суверенітет» як фундаментальних засад державної влади.

Ключові слова: Міжнародний Суд ООН, територія, територіальні спори, територіальний суверенітет, рішення Міжнародного Суду.

Статья посвящена анализу некоторых решений Международного Суда ООН по территориальным спорам. Автор подчеркивается важность понятий «территория» и «территориальный суверенитет» как фундаментальных основ государственной власти.

Ключевые слова: Международный Суд ООН, территория, территориальные споры, территориальный суверенитет, решения Международного Суда.

This article is devoted to the analysis of some territorial disputes considered by the International Court of Justice. The importance of concepts "territory" and "territorial sovereignty" in international law as fundamental bases of government is underlined in the article.

Keywords: International Court of Justice, territory, territorial disputes, territorial sovereignty, International Court's decisions.

Территория – одно из основных понятий в международном праве. Хотя владение территорией не является предварительным условием для приобретения правосубъектности в международном праве, не может быть государства без территории. Для осуществления власти на национальном уровне и эффективного участия в международной жизни территориальное образование должно иметь во владении территорию. Действительно, одним из требований, предусмотренных в соответствии с известными критериями государственности, является то, что государство как

